

3. Kriteria technického myšlení.

Kromě onoho jediného účelu nepředstavujeme si žádného jiného — jest to tedy určitý postulát, tak jako by mimo něj neexistovalo nic, co by mohlo mít vztah k našemu chtění, naší vůli. Postulát tento, technický účel, představujeme si jako eksklusivní a izolovaný. Proto jsme mluvili o technické fázi právem jako o uzavřeném celku.

Proč jmenujeme tuto formu myšlení a tuto fázi technickou? poněvadž technické myšlení má na mysli jen zjevy, jež buď jsou anebo nejsou prostředky k daným účelům. Proto nezná technické myšlení oběti prostředku, ani nějaké minimality prostředku jako formálního pojmu (neboť prostředek jsa užitečným musil by býti chtěn maximálně a ne minimálně), nezná též nákladu ani výnosu, neboť kdyby použití prostředku bylo pro technické myšlení obětí, tedy jeho obětování nežádoucí, musilo by to mít nějaký důvod a to ten, že prostředku má býti použito ještě pro jiný účel, jinými slovy, že jest chtěn ještě pro jiný účel. Jiného účelu kromě jediného, daného účelu však v mezích technické fáze zjistiti nelze, naopak, v této fázi nechceme mít než jediný účel, protože sledujeme pouze jeden účel, k němuž hledáme vhodný prostředek. Lze sice zjistiti, mnoho-li potřebujeme onoho prostředku, nezajímá nás však, bude-li k tomu zapotřebí více či méně nákladu, nesnažíme se nikterak, aby množství použitého prostředku bylo co nejmenší, neboť to činili bychom jen, kdybychom sledovali ještě jiný postulát (na př. výrobu, ale co nejlevnější), kterého v technické fázi nevidíme a viděti nesmíme. Při tomto způsobu myšlení nelze mluvit o spojení. Omyly, jež se tu často dály, vyplývaly z toho, že se technická forma myšlení zaměňovala s t e c h n i k o u jako dovedností. K bližšímu vysvětlení tohoto pojmu se ještě vrátíme.

III. Forma myšlení hospodářského.

1. Zásadní možnost současného chtění dvou
či více postulátů.

a) Rozdělení.

V rámci technického myšlení neznáme, jak jsme již ukázali nahoře, pojmu oběti. Naznačili jsme, že o oběti lze mluvit jen

tehdy, máme-li na mysli kromě daného účelu nejméně ještě jeden další účel, jehož dosažení jest chtěno současně. Výrok ten mohl by sváděti k úsudku, že současné sledování dvou postulátů znamená již jiný způsob myšlení než technický. Takováto domněnka nebyla by však správnou. Musíme totiž bedlivě rozlišovati, zda chceme současně několik postulátů mezi sebou kolidujících anebo několik postulátů paralelních.

b) *Paralelní postuláty.*

Jimi rozumím postuláty, jež se nikterak vzájemně nekříží, jichž dosažení není navzájem v kolisi — na př.: mám vykonati dvě návštěvy a mám dosti času k vykonání obou; nebo: chci býti zdravý a ušlechtilý v morálním smyslu atp.

c) *Kolidující postuláty.*

Kolidujícími nazývám ty postuláty, při nichž splnění jednoho jeví se možným jen na úkor druhého. Zde pak musíme rozlišovati ještě dvě eventuality, totiž:

α) *Kolise postulátů jako následek omezenosti prostředků.*

O této eventualitě bylo již mluveno v posledním odstavci předchozího oddílu. Abychom řečené krátce zopakovali: jde zde o to, že určitý zjev jeví se býti společným prostředkem pro (nejméně) dva účely, avšak kvantitně ke splnění (krytí) obou nedostačuje. Proto znemožňuje použití tohoto prostředku pro jeden účel použití jeho pro účel druhý a tedy i dosažení tohoto účelu. Proto se jeví použití tohoto prostředku pro první účel užitečným s hlediska tohoto účelu, s hlediska druhého účelu škodlivým. Tato kolise vzniká proto, že množství prostředků, jež jsou po ruce, jest obmezeno.

β) *Kolise postulátů, plynoucí z dvojsečnosti použití jednoho a téhož prostředku.*

Jest totiž ještě jeden důvod, proč se jeví použití prostředku pro jeden postulát nežádoucím s hlediska postulátu druhého,

než důvod právě uvedený, totiž ten, že použití jest pro druhý postulát škodlivé, ne však proto, že (jako v prvním případě sub α) jedno použití prostředku znemožní jeho použití pro druhý postulát, nýbrž proto, že použití prostředku pro první postulát samo o sobě již jest škodlivým druhému postulátu. Zde vzniká kolise z možnosti různého upotřebení jednoho prostředku a dvojsečnosti tohoto upotřebení pro dva či více postulátů.

Pro případ sub α) nám poslouží tento příklad: mám určitou zásobu prken, z nichž mohu zhotoviti buď stůl nebo lavici, avšak s ohledem na omezenou zásobu nikoliv obé. Použití prken pro zhotovení stolu bude s hlediska postulátu lavice škodlivým, neboť táž zásoba prken byla chtěna pro zhotovení lavice, leč použitím pro první postulát byla druhému odňata.

Pro případ sub β) uvedeme tento příklad: použití léku, jež jest prospěšno posílení srdce, samo o sobě však škodí žaludku. Zde není použití prostředku pro postulát „posílení srdce“ škodlivé postulátu „zdravý žaludek“, proto, že by použití jeho pro první postulát znemožnilo použití jeho pro postulát druhý, nýbrž proto, že samo o sobě jest s hlediska druhého postulátu škodlivé. Vidíme však, že se použití prostředku ani v tomto případě nejví v rámci technického myšlení jako oběť, neboť oběť se nám objeví teprve s hlediska druhého postulátu — a toho v technické fázi, kde vidíme pouze prostředek a jediný účel, nemáme.

Z řečeného plyne: sledujeme-li dva postuláty, jichž dosažení jest současně chtěno, a volíme-li mezi nimi, nevzniká vždy již nová forma myšlení odlišná od myšlení technického, nýbrž jen tehdy, kříží-li se tyto postuláty a vzájemně kolidují. Neboť tam, kde dosažení jich probíhá paralelně, není důvodu k tomu, abychom opouštěli formu technického myšlení. Můžeme si mysliti současně tisíce postulátů, aniž jsme přestali mysliti technicky. Prostředky si představujeme stále jen jako prostředky, nehospodaříme jimi, ani neuvažujeme o nepřímých následcích jich použití. Rozhodnou jest jen otázka, hová-li účelu čili nic — vše ostatní jest irelevantní. Proto nevyžaduje ani volba nejvhodnějšího použití prostředku pro více účelů ani volba nejzpůsobilejšího z daných prostředků pro určitý účel o sobě nikterak myšlení odlišného od myšlení technického. Pouze je-li tu některá z uvedených kolisí mezi dvěma (či více) postuláty, jest nezbytna jiná, nová forma myšlení.

2. Vznik a podstatné složky hospodářského myšlení: hospodářská fáze a její schema.

Dosud jsme pouze předpokládali, že myšlení technické není jediným možným způsobem myšlení v rámci myšlení teleologického, aniž jsme provedli příslušný důkaz. Nyní vysvětlíme druhý způsob myšlení teleologického a dokážeme, že se tento způsob myšlení od technického zásadně liší a že vyžaduje docela jiných pojmů, ba dokonce že jest technickému myšlení leckdy přímo protichůdný. Přesto jest rovněž teleologický a zcela formální, t. j. připouští jakoukoli obsahovou náplň.

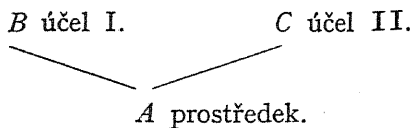
Velmi zřídka — a přesně vzato nikdy — nemůže si člověk představovati zjevy s hlediska jediného účelu (postulátu). Zpravidla způsobil by mu takový způsob myšlení nenahraditelné škody, neboť člověk má nesčíslná přání, nesčíslné potřeby i postuláty, jež všechny se kříží a navzájem kolidují, a jednostranné splnění jednoho z nich mohlo by znamenati potlačení celé řady postulátů jiných, třeba mnohem důležitějších. Člověk by se podobal zvířeti, jež pod tlakem okamžitého motivu nezná zpravidla než jediný postulát, totiž okamžitý, přítomný. Zde lze se ptáti, proč vůbec a kdy člověk myslí technicky? Odpověď není obtížná. I v přírodních vědách vylučujeme při pokusech ony činitele, kteří by mohli rušivě působiti na ty činitele, jež mají býti pokusem vysvětleny. A stejně, pozorujeme-li určité děje technicky, t. j. s vyloučením všech postulátů kromě jednoho, můžeme získati mnoho zajímavých poznatků. Opakuji, že technické myšlení nemá ničeho společného s t. zv. t e c h n i k o u ve smyslu jisté dovednosti. Technika (dovednost) virtuosa a malířova atd. má s technickým způsobem myšlení jen to společné, že v rámci celkového úkolu řeší pouze jednu jeho část.

Jaká změna nastane v teleologickém myšlení, odstraníme-li clonu technického způsobu myšlení, jež dovoluje nám viděti jeden jediný účel, a rozhlédneme-li se volně po všech postulátech, jež mohou pro nás přijíti v úvahu? První následek toho bude ten, že nepoužití prostředku nebude se již jeviti výlučně jako chtěné, nýbrž zároveň i jako škodlivé, jako oběť.

V technickém myšlení jest prostředek vždy prospěšným účelu, tudíž vždy užitečným, protože vidíme právě jen jediný účel a jeho splnění. Jeví-li se tedy použití prostředku škodlivým, nemůže se

tak díti s hlediska tohoto daného postulátu, nýbrž s hlediska ně-
kterého jiného. Totéž použití prostředku, týž akt jeví se zároveň
užitečným i škodlivým jen tehdy, pozorujeme-li jej s hlediska
různých postulátů, jež jsou vzájemně koordinovány a společnému
prostředku nadřazený.

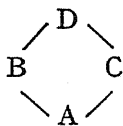
Schematicky jeví se nám tu jednotlivé prostředky a postuláty
(účely) takto:

(společný pro B a C , použití jeho
užitečné pro B , zároveň však
škodlivé pro C).

Máme-li se nyní rozhodnouti mezi užitečností aktu (použití
prostředku) pro B a škodlivostí jeho pro C , chybí nám kriterion pro
posouzení obou kvalit, jež jsou navzájem neměřitelné, neboť ani
postuláty, jimiž užitečnost i škodlivost dostanou svůj obsah (o sobě
přece obsahu nemají), nejsou komensurabilní. Musíme tudíž hle-
dati nějaký další postulát, který by byl oběma (B a C) nad-
řazený a který můžeme nazvati postulátem kritickým (neboť má
nám dáti kritické hledisko k hodnocení obou uvedených postulátů).
Teprve tento kritický postulát — nazveme jej „ D “ —, který je
postulátům „ B “ a „ C “ nadřazený, nám umožní vzájemné srovná-
vání obou podřazených koordinovaných postulátů „ B “ a „ C “.
Neboť s hlediska jeho jsou to již jen prostředkové postuláty (po-
stuláty prostředku), jichž účelovým postulátem jest „ D “. Ježto
se tím staly různými prostředky pro týž účel, jsou kvalitně totéž,
totiž oba užitečnými prostředky, jež se od sebe liší pouze kvan-
titně (větší či menší užitečností). Tím jest dána jejich komesu-
rabilita. Jakmile jsme dosáhli jich komensurability, nebude nám
působiti žádných obtíží srovnání užitečnosti použití prostředku A
pro postulát B se škodlivostí tohoto použití pro postulát C . Neboť
celý problém se mění v otázku, zda jest dáti přednost B (jehož
se dosáhne použitím prostředku A) před C (jehož dosažení bude
použitím A pro B znemožněno). Poněvadž pak jest užitečnost mezi-
postulátu (prostředkového postulátu) B srovnatelná s užitečností C ,

jest celý problém vyřešen. Schema tohoto způsobu myšlení lze znázorniti takto:

Tento způsob myšlení jest **hospodářský, ekonomický**.

Děje se, jak bylo vyloženo, v okruhu čtyř postulátů, jež tvoří pevný kruh, který nazývám hospodářskou fází teleologického řetězu. Schema této fáze jest schematem hospodářské fáze. Rozeznávám tudíž v rámci teleologického myšlení dva způsoby myšlení: technický a hospodářský, jež se dějí oba uvnitř pevného okruhu postulátů — v okruhu fáze jednak technické, jednak hospodářské. I hospodářská fáze jest uzavřená i soběstačná — obsahuje vše, čeho potřeba k vysvětlení úvah hospodářských, zároveň jest však prosta vši zbytečné přítěže, jak níže dovodíme.

3. Rozdíly technického a hospodářského způsobu myšlení.

a) *Teleologický rozsah a různé fáze.*

Čím se liší technické myšlení od hospodářského? V první řadě svým teleologickým rozsahem. Neboť tam byl předmětem myšlení pouze prostředek a účel, zde jsou čtyři postuláty, jak jsme je uvedli ve zmíněném schematu (*A, B, C, D*), jež zasahují do sebe jako ozubená kola a tvoří jediný, jakoby železným kruhem spjatý celek. Nemůžeme vyloučiti žádný člen tohoto teleologického útvaru, aniž znemožníme výklad hospodářských úvah. Technické myšlení se krátce liší od hospodářského svou vlastní teleologickou fází, v jejímž rámci se děje příslušné myšlení — jinými slovy — obě myšlení se liší od sebe v první řadě různými fázemi: technickou a hospodářskou. O technické fázi jsme již mluvili. Výkladům o fázi hospodářské vyhradíme samostatnou kapitolu.

b) *Hospodářské pojmy.*

Dále liší se oba způsoby myšlení od sebe pojmy, jež tvoří hospodářskou fází, jen v této přicházejí v úvahu a jež tedy jediné

lze právem nazvati pojmy hospodářskými. Jsou to základní pojmy hospodářského myšlení: pojem nákladu a výnosu. V průběhu další konstrukce své hospodářské teorie poznáme ještě jiné hospodářské pojmy; poněvadž však jich vysvětlení není ku pochopení výstavby hospodářské fáze nezbytně nutné a zároveň jich povšechně hospodářský význam i obtížnost jich konstrukce vyžadují samostatné kapitoly, spokojíme se při výkladu pojmů nákladu a výnosu s tím, že ostatní hospodářské pojmy pouze vyjmenujeme, aniž jsme ihned podali výklad jich konstrukce.

Výkladu konstrukce hospodářské fáze musí předcházeti výklad základních hospodářských pojmů (nákladu a výnosu), neboť bez pochopení těchto pojmů, jež jsou základními kameny hospodářských úvah, bylo by vysvětlení hospodářské fáze marným. Proto bude tvořiti obsah příští kapitoly výklad pojmů „náklad“ a „výnos“.

4. O hospodářských pojmech zvláště.

a) Náklad a výnos.

α) Analýsa pojmů nákladu a výnosu.

Kdy mluvíme o nákladu? Vždy jen tehdy, mluvíme-li zároveň o výnosu, jinak nikdy. Obsahuje proto pojem nákladu znak korelativity. Tento znak znamená nutný vztah k jinému, od nákladu odlišnému pojmu, totiž k pojmu výnosu. Jako není bratra bez sestry, otce bez dětí, otroka bez pána, není ani nákladu bez výnosu a výnosu bez nákladu. Jsou to pojmy korelativní, jež nejsou myslitelný jeden bez druhého.

Vztah těchto pojmů jest však zvláštního rázu. Podstupujeme náklad vždy jen v očekávání nějakého výnosu. Tím prohlašujeme zároveň, že bychom nechtěli nákladu bez výnosu. Náklad jest tedy něco nechtěného, něco, co odporuje účelu, chtěnému. Znamená jistou obět, ať již přímou škodu či ušlý zisk. Toho nejlepším důkazem jest okolnost, že náklad je vždy chtěn v míře co nejmenší (minimálně). Vždy chceme omeziti kvantitně pouze nechtěné, protože je vůbec nechceme, a jsme-li přece nuceni chtít je z jiných důvodů, chceme je co možná nejmenší. To, co si přejeme, chceme vždy v míře co největší, až dosáhneme splnění účelu.

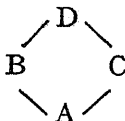
V pojmu oběti, který se skrývá v pojmu nákladu, jest však obsažena dobrovolnost. Touto dobrovolností rozumíme implicite, že oběť a tudíž i náklad jest chtěn. Nejlepším důkazem toho jest, že přece náklad podstupujeme, neboť kdybychom jej toliko nechtěli, nevynakládali bychom ve skutečnosti ničeho. Z této analýsy plyne nezvratně, že náklad jest zároveň chtěn (za účelem zisku) i nechtěn (jako takový, vzhledem k oběti). Chceme tedy náklad, ale v rozsahu co nejmenším.

Zcela obdobná jest analýsa pojmu výnosu. Z předchozího rozboru pojmu nákladu plyne, že výnos je pojmem korelativním k pojmu nákladu. Z toho se dále podává, že výnos jest očekáván a tudíž chtěn. Ježto výnos není, jak níže dovodíme, účelem, nýbrž toliko užitek, jest žádoucím v míře co největší; kdyby byl účelem, nebylo by tomu tak. Maximálnost a účel se totiž navzájem vylučují právě tak, jako se vůbec vylučují určení kvantity a chtění účelu. Výnos jest tedy pojem korelativní, chtěný v míře co největší.

β) *Konstruktivní výstavba pojmů nákladu a výnosu.*

Uvnitř technické fáze nemůžeme dojíti nikdy k nějaké konstrukci pojmu nákladu. Jak jsme totiž shora uvedli, leží v podstatě pojmu nákladu, že náklad jest zároveň chtěn i nechtěn. Tato podmínka jest však uvnitř technické fáze vůbec nesplnitelná. Zde můžeme si totiž představit nějaký zjev jistému účelu škodlivý a jiný proň užitečný, tedy užitečný jako chtěný, škodlivý jako nechtěný, ale představa něčeho, co by bylo zároveň pro týž účel užitečné i jemu škodlivé, jest nemožná, a dochází-li k ní přece, je to jen zdánlivé. Tak pravíme na př., že nějaký sport neb lék může býti zároveň užitečný i škodlivý. Při tom však zapomínáme, že zdraví jako účel zahrnuje v sobě množství subordinovaných účelů (svých to prostředků), proto může nějaký lék působiti na bolest hlavy příznivě, na zažívání pak nepříznivě, a tak jednak zdraví prospívati, jednak mu škoditi. Zdraví není však jednotný pojem, jednotný účel, který by byl dále nerozložitelný. Co jest současně chtěné i nechtěné, můžeme vždy rozložit ve dva zcela rozdílné účely, při čemž předpokládá chtěné i nechtěné zcela různý účel, protože jinak musilo by býti možno, současně totéž chtíti i nechtíti, což je pojmově vyloučeno, protože se přičí zákonu odporu. Mluvíme-li proto o něčem jako o současně chtěném a nechtěném,

Nadřazený postulát, který označuji písmenem *D* a nazývám kritickým postulátem, umožňuje nám teprve konstrukci výnosu a jest také posledním článkem hospodářské fáze, jak naznačuje známé nám již (str. 480.) schema:

Pomocí postulátu *D* nalzáme hledané řešení naší konstrukce. Podstatným pro pojem nákladu je totiž současné jeho chtění a nechtění. Tento předpoklad jest — jak ihned ukážeme, v rámci našeho schematu plně dán, protože v něm máme nejen dva různé postuláty, tedy chtěné a nechtěné použití na jednom a témž stupni logické stavby, na kterém ještě není nákladu, nýbrž vidíme v něm chtěné a nechtěné také s hlediska kritického postulátu *D*, s něhož se nám již jeví náklad a výnos jako hotové, proti sobě stojící korelativní pojmy.

Řekli jsme již, že dalším podstatným znakem nákladu jest požadavek jeho minimálnosti. Tento požadavek může býti splněn právě proto, že použití není jen žádoucí, nýbrž i nežádoucí. O tom se ještě blíže zmíníme.

Poukazovali jsme konečně na to, že pojem nákladu musí míti znak korelativnosti k pojmu výnosu a shledali jsme, že korelativita závisí v tomto speciálním případě na srovnatelnosti (komesurabilitě), jež mezi oběma pojmy musí býti buď přímo nebo nepřímou. Jakmile jsme tedy zjednali oběma pojmom pomocí kritického postulátu *D* srovnatelnost, odpadá poslední překážka, jež nám dosud bránila, abychom utvořili korelativní dvojici pojmu náklad — výnos.

γ) Charakteristické znaky pojmu nákladu a výnosu.

Všimněme si nyní blíže oněch charakteristických, předchozím rozbořem objevených znaků, jimiž se oba zmíněné pojmy vyznačují a o nichž jsme letmo naznačili, že jsou všechny obsaženy v rámci naší konstrukce, a pokusme se přesně dokázat, že znaky ty skutečně jsou v konstruovaných pojmech obsaženy.

αα) Znamky pojmu nákladu.

1. Pojem nákladu nám praví, že náklad jest současně užitečný i škodlivý, současně žádoucí i nežádoucí, právě proto, že přináší nejen užitek, nýbrž i škodu (touto rozumějme jednou pro vždy i ušlý zisk). V našem hospodářském schematě vypadá věc takto: Použití *A* pro postulát *B* jest žádoucím resp. nežádoucím nejen s hlediska postulátu *B* resp. *C*, tedy v teleologickém stadiu, v němž není ještě žádného hospodářského nákladu, nýbrž i s hlediska postulátu *D*, vzhledem k němuž jest již pojmově nákladem. Postulát *D* zahrnuje totiž ve své sféře (ve svém rozsahu) oba postuláty *B* i *C* a proto jest použití *A* ve prospěch postulátu *B* žádoucím i s hlediska postulátu *D*, neboť toto použití prospívá splnění (dosažení) *B* a je tedy nepřímou užitečné i dosažení *D*, naopak jest však použití to s hlediska téhož postulátu i nežádoucím, neboť poškozuje a znemožňuje splnění *C* a tudíž nepřímou i splnění *D*. Neboť — což již zde zvláště zdůrazňuji — co jest užitečné nebo škodlivé pro nějaký prostředek (*B* a *C*), pokud tento prostředek byl účelem, jest užitečné nebo škodlivé také nadřazenému účelu (*D*). Co prospívá nebo překáží prostředku, prospívá nebo překáží i účelu. Tuto současnou žádoucnost a nežádoucnost, která, jak jsme již řekli, je pro pojem nákladu podstatnou, můžeme však spatřiti pouze s hlediska postulátu *D*. S hlediska postulátu *B* vidíme pouze žádoucnost, s hlediska postulátu *C* pouze nežádoucnost, s hlediska žádného z nich nevidíme však obě zároveň. Proto objeví se nám náklad jedině s hlediska postulátu *D*. Toto zjištění jest současně důkazem, že celá t. zv. hospodářská fáze je nedílným a nerozlučným celkem.

2. Žádoucnost a nežádoucnost nákladu mají v podstatě touže hodnotu, ježto žádoucnost užitečné stránky nákladu směřuje k tomu, aby náklad byl co největší (v tomto směru je náklad tolik co prostředek), nežádoucnost škodlivé stránky nákladu (oběti) pak volá po tom, aby náklad byl co nejmenší. Výsledek je ten; že užitečná stránka nabude přece jen převahy (kdyby tomu tak nebylo, nebylo by žádného hospodářského podnikání a tudíž ani nákladu) a že tedy chceme dosáhnouti užitku (postulátu *B*, výnosu) — v tom jeví se snaha po maximálnosti, leč za cenu nejmenší oběti — v tom jeví se snaha po minimálnosti nákladu.

Pojem nákladu vykazuje dále jako podstatný znak pojmový požadavek kvantitní minimality, neboť postulát nákladu, který by nebyl minimální, jest kontradikce in adjecto. Minimalita tato není tedy nějaké epitheton constans, nýbrž podstatný znak pojmu nákladu. Je to opět další doklad toho, že náklad má povahu oběti. Lze namítnouti, že tomu tak nemusí býti vždy, protože na př. někdo, chtěje dokázati, že jeho podnik ničeho nevynáší, bude si opatřovati suroviny nikoli co nejlaciněji, nýbrž co nejdraže, a přece nepřestane býti nákup těchto surovin nákladem, byť nebyl chtěn za cenu nejnižší, nýbrž nejvyšší. Odpovídám, že námitka tato jest výsledkem heteroskopních úvah (jimi rozumím takové úvahy, jež vznikají za příbrání hlediska třetích osob, na rozdíl od úvah autoskopních, jež pozorují objektivní děje s hlediska jednoho a téhož subjektu, a ovšem i na rozdíl od úvah subjektivních, jež sledují pouze vnitřní pocity libosti či nelibosti).

Uvedená námitka předpokládá totiž heteroskopně jiný účel než ten, který sledoval hospodařící subjekt sám. Námitka předpokládá mylně, že jde o maximální peněžní výnos, zatím co ve skutečnosti (autoskopně) jde hospodařícímu subjektu o minimální výnos, bezvýnosnost, ne-li přímo o peněžní ztrátu podnikání, s kteréhožto hlediska se vysoká peněžní vydání, drahý nákup atd. jeví jako minimální náklad. Na principu snahy po maximálním výnosu se tím vůbec nic nemění, jen slovní označení je mylivé. To, co se heteroskopně (ve smyslu peněžního výnosu) nazývá výnosem, jest s autoskopního hlediska nákladem.

Se snahou po minimálnosti nákladu souvisí okolnost, že jeho použití jest nežádoucí, ať již proto, že jest chtěno jeho použití i jinde (na př. při použití peněz), ať již proto, že použití působí automaticky v jiném směru škodu. Proto se snažíme náklad snížit i při používání jím spořiti a činíme tak i tam, kde je snížení nákladu přímo pojmově vyloučeno.

Bylo by možno právem poukázati na to, že nesluší jednostranně zdůrazňovati minimálnost nákladu, ježto přece, jak shora řečeno, náklad po stránce užitku jest zase maximálně chtěn. To je správné, leč maximálnost užitkové stránky jest již s dostatek zdůrazněna pojmem výnosu, jenž není než vyjádřením užitkové stránky principu hospodárnosti, takže stačí, řekneme-li, že jest

chtěno vynaložení nákladu, čímž zároveň již říkáme, že jest chtěn výnos, který opět v sobě chová znak maximálního užítku.

3. Prohlásili jsme konečně za podstatný znak pojmu nákladu korelativnost jeho k pojmu výnosu. Na str. 480. jsme dovedli, že tato korelativnost vzniká teprve přistoupením kritického postulátu *D*, protože teprve s hlediska tohoto postulátu stávají se oba postuláty *B* a *C* komesurabilními a komesurabilita jest předpokladem korelativnosti dvou pojmů. Toto tvrzení naznačuje, že postulát *A* jest průběžnou položkou, neboť jenom tak možno srovnávat *A* s *B*, jež jsou jinak navzájem nesrovnatelný. Děje se tak ovšem nepřímou prostřednictvím postulátu *C*, který jest s *B* přímo srovnatelným. Pozornosti zasluhuje dále také zajímavý zjev, že vykoupení výnosového postulátu *B* děje se obětováním přímo srovnatelného postulátu *C*, čímž se stává *C* druhým nákladem v rámci jedné a téže hospodářské fáze, zjev to, jímž se budeme zabývat v následující kapitole.

Jest ještě více cest k důkazu, že se korelativnost pojmů náklad a výnos objeví teprve s hlediska postulátu *D*. Jeden důkaz provedli jsme na př. na str. 482. dedukcí z toho, že pojem nákladu obsahuje v sobě prvky žádoucího i nežádoucího. (S hlediska *B* vidíme pouze žádoucnost, s hlediska *C* pouze nežádoucnost; abychom viděli obé, musíme vystoupiti k hledisku *D*, jež teprve nám odhalí pojem nákladu. Proto vzniká i pojem výnosu, který jest pojmem korelativním k pojmu nákladu, teprve v tomto teleologickém stadiu.) Leč nezmiňujeme se o možnosti těchto jiných důkazů snad proto, že by první důkaz nebyl zcela pádný, nýbrž proto, že i potvrzení podaného důkazu stojí za zmínku.

Shrnuji tedy a spatřuji charakteristické znaky pojmu nákladu:

1. V tom, že použití či vynaložení nákladu jest současně chtěno i nechtěno, takže náklad má povahu užitečné škody, „chtěné oběti“, jakkoli to zní paradoxně.
2. V jeho kvantitní minimálnosti jako formálního pojmu (minimálnosti nechtěné škodlivosti).
3. V korelativitě k pojmu výnosu.
4. V nutnosti toho, aby přistoupil komplementárně kritický postulát *D*, aby bylo možno spatřiti pojem nákladu.

ββ) *Znaky pojmu výnosu.*

1. Na rozdíl od nákladu jest výnos vždy výlučně chtěn, nikdy nechtěn. Není však účelem, nýbrž jen užitečným prostředkem, nositelem užitečnosti. Kdyby totiž byl účelem, byl by náklad naň vynaložený užitečným, tedy prostředkem, nikoli však současně obětí, tudíž ani škodlivým a vůbec ani ne nákladem. Kromě toho bychom ani nevěděli, máme-li náklad za účelem dosažení výnosu vůbec vynaložiti, protože prostředek a účel nejsou navzájem vůbec srovnatelný. Všechny důvody, jež shora ukázaly, že pojmů nákladu a výnosu nelze konstruovati uvnitř technické fáze (prostředek — účel), vyvracejí jasně názor, který by chtěl konstruovati výnos jako účel. Výnos jest užitečným zjevem, jehož protikladem jest škodlivost nákladu. Užitek výnosu vykupujeme si škodou nákladu. Vidíme tedy i z povahy výnosu, že kritický postulát *D* jest *conditio sine qua non* a nevyhnutelný konečný účel hospodářské fáze.

2. Nutným důsledkem užitečnosti výnosu jest okolnost, že jest chtěn v míře co největší (maximálně). Užitek jest pojmově vždy chtěn maximálně (viz str. 482.), protože teprve 100%ní užitek, tedy myslitelné maximum účelu, znamená chtěné «ατ' έξοχῆν». Řekneme-li tedy, že výnos je chtěn maximálně, prohlášíme tím zároveň, že jest užitečný, protože maximalita a účel jsou navzájem v odporu, a naopak, dokážeme-li užitečnost výnosu, tvrdíme tím implicity, že jeho žádoucnost je maximální, protože maximálnost jest v pojmu užitečnosti obsažena.

3. O korelativnosti pojmu výnosu promluvili jsme již při výkladech o nákladu.

4. Že také k vysvětlení pojmu výnosu potřebujeme kritický postulát *D*, plyne jednak z důvodů, o nichž byla řeč při pojednání o nákladu, jednak z toho, že výnos jest svou povahou užitečný, protože není žádného užitku bez příslušného účelu.

Výnos je tedy pojem korelativní, chtěný v míře co nejvyšší a vyžadující ke svému vzniku právě tak, jako pojem nákladu, přítomnost kritického postulátu *D*.

δ) *Definice pojmu nákladu a výnosu.*

Ujasnivše si touto analysou znaky pojmů nákladu a výnosu, můžeme přistoupiti k definování těchto pojmů. Náklad jest škodou,

jíž si vykupujeme větší užitek. Ve smyslu nauky o teleologických pojmech, jež nás poučila, že škodou lze rozuměti také ušlý anebo obětovaný zisk, můžeme také říci, že náklad jest buď škodou nebo obětovaným užitekem, kterým si získáváme užitek větší, nežli jsme obětovali.

Naopak zase jest korelativní pojem výnosu oním větším užitekem, jež jsme si vykoupili škodou nebo obětováním (dobrovolným vzdáním se) menšího užitku.

Tak docházíme k uvedenému již a jako by paradoxnímu pojetí nákladu jakožto užitečné škody či chtěné oběti, jíž se vykupuje užitek, převyšující podstupovanou škodu.

Podavše takto podrobnou charakteristiku pojmu nákladu můžeme v hospodářské konstrukci učiniti další a dosti důležitý krok.

ε) Zjevy, jež můžeme podřaditi pod pojem nákladu.

Není nezajímavým, co vše může býti nákladem. Leč musíme rozlišovati: náklad *A*: jím může býti vše, co můžeme technicky zváti prostředkem a co může sloužiti různým účelům. Pojmově technicky může však býti prostředkem s výjimkou nejvyšších postulátů vše, co může býti účelem. Kromě nejvyšších postulátů jsou totiž všechny ostatní prostředky (postuláty) články, jež mají vesměs ne jednu, nýbrž různou upotřebitelnost. Nejvyšší postuláty jsou však jen formální, právě proto, že jsou nejvyšší a všechny ostatní postuláty v sobě zahrnují. Postulátem *A* mohou tedy býti všechny postuláty obsahové. Nejen naše pracovní síla, a to, jak níže ukážeme, v dvojím smyslu, nýbrž i suroviny a všechny ostatní statky a změny, ba i formy našeho nazírání (v kantovském smyslu), čas a prostor. Může-li býti naším postulátem rychlost a je-li možno upotřebiti čas rozličným způsobem, pak jest čas námi k použití zvolený nákladem „*A*“. Ježto je čas našeho života krátký, jest i naše pracovní schopnost obmezena, a protože jsme vázáni prostorem a tělesa jsou neprostupná, musíme používati času a prostoru obdobně jako používáme jiných statků, t. j. musíme časem a prostorem hospodařiti.

Netřeba ani dodávati, že nákladem „*C*“ může býti každý postulát, jehož jsme se při volbě vzdali, a že tedy rozdíl mezi oběma

postuláty není v obsahu, nýbrž v jich relativním umístění uvnitř hospodářské fáze.

ξ) *Rozdíl technických pojmů užítku a škody a hospodářských pojmů nákladu a výnosu, ačkoli tyto jsou teleologicky také užitek a škodou.*

Pojem výnosu vymezili jsme zároveň s pojmem nákladu. Právě tak, jako jsme zjistili vše charakteristické u pojmu nákladu, zjistili jsme totéž pari passu i u pojmu výnosu.

Aby nebylo nedorozumění, upozorňuji ještě na jednu věc: Výnos *B* a náklad *C* odpovídají v hospodářské fázi užítku a škodě na postulátu *D*. Užitek na *B* odpovídá výnosu, škoda na *C* odpovídá nákladu. To by mohlo vésti k domněnání, že chápou užitek a škodu pouze hospodářsky, že těmto pojmům vyhradzují místo pouze v hospodářství anebo že dokonce pojmů těch používám synonymně jako pojmů nákladu a výnosu. Leč to by byl omyl. Něco může být užitečné nebo škodlivé postulátu technickému, aniž by bylo hospodářským, na př. průtrž mračen škodí sklizni, svit sluneční je pro ni užitečný. Je v tom něco hospodářského? Naproti tomu polí je k užítku jak odstraňování plevelů tak i zavodňování. Nemůžeme-li však učiniti obého buď pro nedostatek času anebo nedostatek peněz, za něž bychom mohli najmouti potřebné pracovní síly, počíná být naše úvaha již hospodářskou a vzdání se jednoho z obou postulátů jest škodlivým. Zde i tam mluvíme o škodě a užítku a přece byla to v onom případě škoda technická, v tomto případě škoda hospodářská.

Táži se nyní, v čem je rozdíl technického a hospodářského užítku (technické a hospodářské škody) na jednom a též postulátu? Rozdíl je jedině v tom, že průtrž mračen a svit sluneční (technická škoda a užitek) spolu nesouvisejí, takže na př. nemůžeme si zvolením škodlivé průtrže mračen vykoupiti užitečný svit sluneční, ale naopak můžeme, upustíme-li částečně od odstraňování plevelů a zavodňování (hospodářská škoda a užitek) získati více času pro jiný alternativní postulát a vykoupiti a zajistiti si tak obětí na jednom postulátu větší užitek na postulátu druhém. Jiný příklad: Kouření a alkohol škodí relativně našemu zdraví, procházka je mu k užítku. Omezením nebo vzdáním se obou prvních škodlivin, nemůžeme si ještě nijak vykoupiti užitek posléze

zmíněný. Proto nikdy nikomu nenapadne srovnávat v takovém případě užitek se škodou. Velikost užitku a škody srovnáváme jen tehdy, máme-li možnost volby.

η) Rozdíly mé konstrukce pojmu nákladu a výnosu od obvyklého pojetí těchto pojmů.

1. Konstruoval jsem pojmy nákladu a výnosu formálně, t. zn. tak, že připouštětí jak subjektivní tak i objektivní pojmovou náplň. Ve svém pojetí znám nejen subjektivní, nýbrž i objektivní výnos, což zde výslovně konstatuji proto, že dosud byly oba pojmy chápány pouze subjektivně.

Dálo se tak proto, že pojmy ty byly buď výslovně subjektivně konstruovány, anebo že se v nedostatku konstrukce hospodářské fáze, jež byla dotud neznámá, nemohlo vůbec souditi na možnost jiného pojetí nežli subjektivního.

2. Pojem nákladu a výnosu jsou v mé konstrukci pojmy specificky (teleologicky) hospodářskými, nikoli tedy zároveň pojmy teleologicko-technickými.

3. V rámci hospodářské fáze nalézám dva pojmy nákladu, jež chápu jako v podstatě jediný náklad přesto, že oba vykazují několik sekundárně rozdílných znaků.

Inventarnummer
Inventární číslo

4763